

การทำผ้าบาติก

ผ้าบาติก

ถ้านึกถึงผ้าที่มีสีสันสวยงามสะดุดตาสักผืนทุกคนจะต้องนึกถึงผ้าบาติก และเมื่อนึกถึงผ้าบาติกก็ต้องนึกถึงลวดลายบนผืนผ้าที่มีความงดงามอันประณีตบรรจงที่ถือเป็นคุณค่าที่แท้จริงของผ้าบาติก โดยจะสามารถเห็นได้จากผลงานที่เต็มไปด้วยความละเอียดซับซ้อนของเส้นลวดลายและสีที่บรรจงแต่งแต้มไว้อย่างวิจิตรดูราวกับเป็นชิ้นงานที่มาจากสวรรค์ โดยที่รูปแบบของลวดลายจะไม่มี ความเกี่ยวข้องกับเรื่องภูตผีปีศาจ ในประเทศอินโดนีเซียผ้าบาติกลวดลายส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับเทพเจ้าและความเชื่ออันศักดิ์สิทธิ์ จึงทำให้ผ้าบาติกในอินโดนีเซียสมัยแรก ๆ นอกจากจะสวยงามแล้วยังเหมาะจะเป็นผ้ามงคลและเป็นของขวัญของสูงของสังคม จุดเด่นอีกอย่างหนึ่งของบาติกอินโดนีเซีย คือ เทคนิคการย้อมที่เป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง เทคนิคนั้นคือ เทคนิคการย้อมด้วยอนิลิน (aniline) ปัจจุบันเทคนิคนี้ถูกนำไปใช้อย่างแพร่หลายในการทำผ้าบาติก ความชัดเจนเช่นนี้ทำให้ผ้าบาติกยังคงอยู่ได้มาจนถึงทุกวันนี้

Kron N.J. (1955) นักประวัติศาสตร์ชาวดัตช์ ได้เคยทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการทำสีธงบาติกได้สรุปว่า การทำสีธงผ้าบาติก ถือเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนติดต่อกับอินเดีย ในคริสต์ศตวรรษที่ 13-18 ประเทศอังกฤษและประเทศเนเธอร์แลนด์ ได้นำเอาความรู้เกี่ยวกับผ้าบาติกเข้าไปเผยแพร่และทำธุรกิจที่ในยุโรปและที่อื่น โดยเฉพาะในยุโรปประเทศเนเธอร์แลนด์มีการจัดตั้งโรงเรียนทำผ้าบาติก เรียกว่า อินโด-เนเธอร์แลนด์ จึงทำให้ในยุโรปมีการตั้งโรงงานผ้าบาติกขึ้นเป็นจำนวนมาก มีการซื้อขายกันอย่างกว้างขวาง ทำให้เกิดการพัฒนารูปแบบและเทคนิคในการทำผ้าบาติกที่หลากหลายจนสามารถกลายเป็นแฟชั่นนิยมในสมัยนั้น

เมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 สิ้นสุดลง เศรษฐกิจทั่วโลกทรุดตัวลงทำให้อุตสาหกรรมผ้าบาติกนั้นได้รับผลกระทบไปด้วย โรงงานจำนวนมากต้องปิดตัวลงไม่ทำให้ผ้าบาติกในยุโรปค่อย ๆ ปิดฉากลง และเกือบจะกลายเป็นตำนานอันยิ่งใหญ่ในยุโรปว่า ครั้งหนึ่งเคยมีผ้าบาติกที่ได้นำรูปแบบมาจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เข้ามาสร้างฐานะและเศรษฐกิจให้กับคนยุโรปได้ร่ำรวยและมีหน้าตามากมาย ถ้าหากไม่มีผู้สืบทอดต่อ เช่น ช่างเทคนิค ผู้ชำนาญ และยังมีชิ้นงานบาติกที่ยังคงอนุรักษ์

และทำงานเกี่ยวกับผ้าบาติกอยู่ต่อไป

บาติกเป็นงานที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย ดั้งเดิมอาจจะกำเนิดมาจากประเทศจีนหรือประเทศอินเดีย แต่ได้มาเป็นเรื่องราวอย่างจริงจังที่ชาวประเทศอินโดนีเซีย จนทำให้ประเทศอินโดนีเซียกลายเป็นต้นฉบับของบาติก เพราะงานบาติกของอินโดนีเซียจัดเป็นบาติกที่มีเทคนิคและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เป็นชิ้นงานที่มีความละเอียดประณีตสูง มีเทคนิคที่มีความสลับซับซ้อนในเรื่องราวของการใช้สีให้เกิดความเหลือมล้ำและการย้อมจนสามารถประยุกต์ใช้ได้หลาย ๆ ลักษณะ มีหลายประเทศพยายามเลียนแบบแต่ทำได้น้อยมาก

คำว่า บาติก (Batik) เป็นภาษาชวากำเนิดจากชาวชวาเป็นคำกริยาที่มาจากคำว่า TIK ที่มีความหมายว่าเป็นการทำให้เป็นจุด, แต้ม, ดวง, หยด (spots) หรือ (dots) และในความหมายอย่างกว้าง หมายถึง การวาดเขียน (drawing) การวาดระบายสี (painting) หรือการเขียน (writing) อย่างไรก็ตามคำว่า บาติก ไม่ได้พบในภาษาชวาดั้งเดิม เราอาจสรุปว่า บาติก (batik) อาจเป็นคำที่เกิดมาในช่วงหลังมากกว่า

คำว่า บาติก เกิดครั้งแรกในคำสั่งหรือข้อกำหนดการของดัตช์ซึ่งเป็นศาสนาประกาศขึ้นฝั่ง เพื่อค้าขายทางเรือ จากปัตตาเวียถึงเบงกอล และสุมาตรา ในศตวรรษที่ 17 เป็นผ้าที่ออกแบบให้มีลวดลายและสีสันสวยงาม

บาติกเป็นคำที่ใช้เฉพาะของการประยุกต์ออกแบบที่มีสีสันทับผ้า (fabric) วิธีนี้เกี่ยวข้องกับक्रमक्रमเรื่องของการออกแบบด้วยการใช้สารกันสี ปกติเป็นไขเหลว (liquid wax) ที่ได้จากขี้ผึ้งหรือสารชนิดอื่น ๆ เช่น แ่งเปือกที่ทำด้วยข้าวหรือโคลนที่มีลักษณะทางกายภาพคล้ายขี้ผึ้ง ใช้เป็นตัวรักษาสีดั้งเดิมของผ้า และเป็นตัวกันสีขณะระบายสี ดังนั้นผ้าที่ถูกกระทำอาจมีสีเดียวหรือหลายสีก็ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนสีที่ต้องการให้ปรากฏบนผ้า และวิธีกันสีแต่ละสี มีผู้ให้ความหมายของผ้าบาติกไว้หลายท่าน ดังนี้

Broughton Kate (1998 : 33) ได้อธิบายการทำผ้าบาติกไว้ว่า บาติก คือ วิธี การอาบของเหลวแล้วแปรลงบนผ้า เพื่อป้องกันการดูดซึมของสีย้อม ผ้าที่จุ่มหรือระบายสีย้อม และขี้ผึ้ง ไม่ใช่ของเหลวชนิดเดียวที่สามารถกันน้ำได้ โคลนหรือแ่งที่เปือกเมื่อแห้งแล้วน้ำจะไม่ซึมผ่านทะลุ ก็สามารถนำมาเป็นวัสดุอาบลงบนผ้าในการสร้างสรรค์ผ้าบาติกได้

ธวัชชัย ทุมทอง (2545 : 29) ได้กล่าวถึงการทำผ้าบาติกลายเขียนไว้ว่า เป็นการ ใช้เทคนิคเขียนเขียนเพื่อกันสีหรือปิดส่วนที่ไม่ต้องการให้สีติด

สมพร ธรรมรัตน์ (มปป. : 29) ได้อธิบายถึงการทำผ้าบาติกไว้ว่า ใช้น้ำเขียนเขียนไปบนเส้นร่างบนผ้าด้วยปากกาเขียนเขียน

สรุปได้ว่า การทำผ้าบาติก คือการใช้เขียนหรือขี้ผึ้งมาเป็นวัสดุหลักในการทำ ลวดลายที่ใช้แปรงหรือเขียนลงบนผ้า ก่อนนำไปย้อมหรือระบายสี และจำเป็นต้องมี เครื่องมือที่ใช้ในการแปรงและเขียนเขียนที่เป็นของเหลวลงบนผ้า เช่น จันตึง พู่กัน

เทคนิคการทำผ้าบาติก

ความจำเป็นพื้นฐานที่สุดต่อการทำให้เกิดผลงานก็คือเรื่องวัสดุและอุปกรณ์ในการทำผ้าบาติก ซึ่งมีอยู่จำนวนมาก Campbell Joy (1994 : 8) ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัสดุอุปกรณ์ไว้ว่า “วัสดุอุปกรณ์ไม่เพียงแต่จะทำให้เกิดความสำเร็จของชิ้นงานแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดเทคนิคใหม่ๆ กับชิ้นงานอีกด้วยถึงแม้ว่าจะเป็นการยากสำหรับผู้เริ่มต้น” ดังนั้น ผู้ที่เริ่มต้นทำบาติกจึงควรศึกษาเรื่องวัสดุและอุปกรณ์ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ และฝึกฝนการใช้อุปกรณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องให้เกิดความชำนาญด้วย

ในการทำงานแต่ละครั้งอาจจะมีวัสดุและอุปกรณ์แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตามจะกล่าวถึงวัสดุและอุปกรณ์หลักๆ ที่จำเป็น ดังต่อไปนี้

1. ประเภทวัสดุหลัก

- 1.1 ผ้า
- 1.2 สีย้อมผ้า
- 1.3 น้ำเทียน
- 1.4 สรารเคมี

2. ประเภทอุปกรณ์หลักได้แก่ อุปกรณ์ละลายขี้ผึ้ง เครื่องมือเขียนขี้ผึ้ง แปรง พู่กันระบายสี กรอบไม้หรือสะดึงสำหรับขึงผ้า ภาชนะต้มผ้า ราวตากผ้า และจันตึงหรือปากกาเขียนเทียน

ประเภทวัสดุหลัก

1.1 ผ้า ผ้าที่ใช้ทำบาติกมี สามารถเลือกใช้ได้หลายชนิด ทั้งที่เป็นใยสังเคราะห์และใยธรรมชาติ แต่ผ้าที่ทำจากใยสังเคราะห์ประเภทไนลอน (Nylon) จะมีข้อจำกัดในการย้อมหรือการตกแต่งสี เนื่องจากคุณสมบัติบางประการ ในส่วนของผ้าใยธรรมชาติที่มีเนื้อหนาก็สามารถทำได้ แต่จะต้องใช้ขี้ผึ้งเคลือบผ้าทั้งสองด้าน เพื่อให้แน่ใจว่าขี้ผึ้งสามารถเคลือบผ้าได้หมดก่อนจะระบายหรือย้อมสี ส่วนการเลือกผ้าที่ให้ผลดีที่สุดควรเลือกใช้ผ้าใยธรรมชาติ เช่น ผ้าฝ้าย ผ้าลินิน และผ้าไหม และผ้าทั้งหมดควรจะเป็นผ้าเนื้อบางและควรหลีกเลี่ยงผ้าที่ผ่านกรรมวิธีการกั้นน้ำ เนื่องจากผ้าประเภทนี้จะไม่สามารถย้อมสีได้

1.2 สีย้อมผ้า สีย้อมผ้าที่ใช้กับงานบาติก ได้แก่ สีย้อมทั่วไป ที่มีคุณสมบัติสามารถย้อมได้ในอุณหภูมิห้องหรือน้ำอุ่น ปัจจุบันสีย้อมผ้ามีจำหน่ายในท้องตลาด และที่นิยมใช้กันในงานบาติก ได้แก่

- 1.2.1 สีวัต (Vat dyes)
- 1.2.2 สีอินดิโก (Indigo Sal dyes หรือ azoic dyes)
- 1.2.3 สีแนปทอล (naphthol dyes)
- 1.2.4 สีรีแอ็กทีฟ (reactive dyes)
- 1.2.5 สีพิกเมนต์ (Pigment)

สีที่นิยมใช้ในการระบายกันจริง ๆ ได้แก่ สีรีแอ็กทีฟ หรือสีพิกเมนต์ แต่ที่นิยมใช้กันคือ สีรีแอ็กทีฟ ส่วนสีพิกเมนต์ต้องใช้กับผ้าประเภทใยสังเคราะห์ และยังมีปัญหาและข้อจำกัดบางประการในการติดของสี สำหรับสีวัต สีอินดิโก และสีแนปทอล ขึ้นตอน

การย้อมจะมีวิธีการที่ซับซ้อนกว่า เช่น สีวัด เมื่อย้อมเสร็จแล้วต้องรอให้สีออกซีโดลกับอากาศ จึงจะให้เห็นสีที่แท้จริง หรือสีแนบพอล จะต้องใช้กรรมวิธีการย้อมถึง 2 ครั้ง จึงจะเห็นสีที่แท้จริง เป็นต้น

สีรีแอ็กทีฟ (reactive dyes) เป็นสีที่สามารถย้อมได้ 2 วิธี คือการย้อมร้อนและย้อมเย็น สีรีแอ็กทีฟ มีคุณสมบัติพิเศษ คือ ย้อมง่ายติดผ้าเร็ว แต่จะมีข้อด้อยอย่างหนึ่ง คือ สีย้อมจะติดผ้าอ่อนกว่าสีอื่น ในเปอร์เซ็นต์ที่เท่ากัน ทั้งนี้เพราะจะมีสีส่วนหนึ่งสูญเสียไปในระหว่างทำปฏิกิริยากับน้ำหรือด่าง ดังนั้นเวลาจะย้อมจึงต้องใช้สีค่อนข้างมากหรือลดประมาณน้ำย้อมให้น้อยลง คุณสมบัติอย่างนี้เองทำให้สีรีแอ็กทีฟเหมาะสมที่จะนำมาระบายบนผ้ามากกว่าสีอื่น ๆ สีรีแอ็กทีฟจะมีรหัส M DYES "MX" หรือ "M" ถ้าเป็นสีที่ผลิตจากประเทศอังกฤษจะใช้รหัส "MX" ตัวอย่าง เช่น YELLOW MX-3R ORANGE MX-2R เป็นต้น ถ้าเป็นสีที่ผลิตจากประเทศเยอรมันจะใช้รหัส "M" ตัวอย่าง เช่น YELLOW M-2R RED M-5B เป็นต้น

ธวัชชัย ทุมทอง (2545 : 58) ได้กล่าวถึงอัตราส่วนของสีที่ใช้ระบายไว้ว่า ใช้สี 10 กรัม ต่อน้ำ 300 cc

Campbell Joy (1994 : 20) ได้กล่าวถึงอัตราส่วนของสีที่ใช้ระบายกับผ้าบาติกไว้ว่า ใช้สี 1 ส่วน ต่อ Soda solution 1 ส่วน และ urea solution 2 ส่วน

1.3 น้ำเทียน (wax) เป็นตัวกลางที่ใช้ในการรักษาสีเดิมของผ้า หรือเป็นตัวกลางในการกันสีขณะย้อมหรือระบาย ของดั้งเดิมจะใช้พาราฟินผสมกับขี้ผึ้ง เพื่อให้พาราฟินมีความยืดหยุ่นได้ดี เส้นเทียนไม่แตกขณะเขียน และทนต่อการนำไปย้อมในอ่างน้ำอุ่น สำหรับขี้ผึ้ง (bee wax) ล้วนๆ จะใช้กับงานที่ต้องการความละเอียดและประณีตสูงๆ ปัจจุบันมีส่วนผสมเพิ่มขึ้นอีกหลายอย่าง เช่น ยางสน ชันแก้ว ขี้ผึ้งสังเคราะห์ (micro wax) และน้ำมันพืช เป็นต้น

ธวัชชัย ทุมทอง (2545 : 57) ได้กล่าวถึง อัตราส่วนผสมน้ำเทียนสูตรของอินโดนีเซียที่ใช้สำหรับเขียนด้วย จันตัง (Tjanting) ไว้ดังนี้ ชันแก้ว 0.5 ส่วน ยางสน 6 ส่วน พาราฟิน (parafin) 4 ส่วน ขี้ผึ้งสังเคราะห์ (micro wax) 0.5 ส่วน น้ำมันพืช 0.1 ส่วน

สมพร ธรรมรัตน์ (มปป. : 25) ได้กล่าวถึงอัตราส่วนผสมน้ำเทียนที่ใช้สำหรับเขียนด้วยจันตัง (Tjanting) จนเป็นอาชีพไว้ดังนี้ พาราฟิน (parafin) 5 ส่วน ยางสน 3 ส่วน ขี้ผึ้งแท้ 2 ส่วน

1.4 สารเคมี กรรมวิธีการทำผ้าบาติกมีหลายขั้นตอน จำเป็นต้องใช้สารเคมีบางชนิดกับการทำงาน เพื่อให้กรรมวิธีการทำงานแต่ละขั้นตอนสำเร็จอย่างมีคุณภาพ สารเคมีที่สำคัญๆ ในการทำผ้าบาติก ได้แก่

1.4.1 ยูเรีย (Uria) ใช้ผสมกับสีย้อมจะทำให้สีเข้มขึ้น

1.4.2 โซดาไฟ หรือ Caustic Soda (NOOH) หรือเรียกว่า Sodium Hydroxide ใช้ผสมในน้ำรวมกับสบู่เหลวใช้ในการขจัดเทียนให้หลุดจากผ้าในขั้นตอนสุดท้าย

1.4.3 โซดาแอส (Soda ash) ใช้ผสมกับสีย้อมทำให้สีติดผ้าได้ดี

1.4.4 โซเดียมซัลเฟต (Sodium Sulphate) ใช้ผสมกับสีย้อมจะทำให้สีคงทนและใช้งานได้นาน

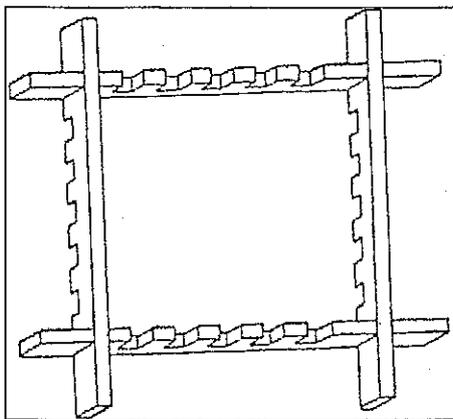
1.4.5 โซเดียมซิลิเกต (Sodium Silicate) ใช้สำหรับเคลือบไปบนสีย้อมที่ระบายแล้วเพื่อให้สีคงทนไม่ซีดและทำให้สีแวววาวมันขึ้น

ประเภทอุปกรณ์หลัก

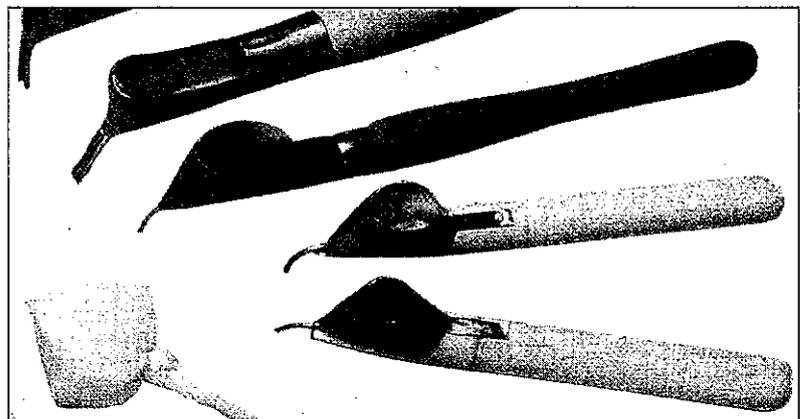
1. กรอบไม้หรือตะดิง วิธีเขียนผ้าบาติกนั้น อุปกรณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่ง คืออุปกรณ์ที่ใช้สำหรับวางผ้าที่จะเขียน ถ้าหากต้องการเขียนทั้งผืน ตามปกติจะวางพาดไว้กับราวที่ทำด้วยไม้รวก แต่ถ้าเขียนเป็นชิ้น ๆ จะทำเป็นกรอบไม้หรือตะดิง เพื่อจะได้สะดวกในการซึ่งผ้าให้ตั้งทั้ง 4 ด้าน ลักษณะของกรอบรูป อาจทำให้ถอดประกอบหรือปรับขยายเพื่อให้กรอบใหญ่หรือเล็กได้เป็นการประหยัด และเพื่อสะดวกในการเคลื่อนย้ายและเก็บรักษา (ดูรูป)

2. อุปกรณ์ในการเขียนเทียน ในการเขียนเทียนลงไปบนผ้าให้เป็นรูปร่างตามที่ต้องการ จะใช้เครื่องมือชนิดหนึ่งมีหน้าที่คล้ายปากกาที่ทำให้เส้นหมึกติดลงไปบนกระดาษ เครื่องมือในการเขียนเทียนเพื่อทำผ้าบาติก ในปัจจุบันยังคงใช้แบบเดิมของประเทศอินโดนีเซีย ซึ่งพอจะแบ่งได้เป็น 4 แบบ คือ

2.1 จันดิง (Canting หรือ Tjanting) เป็นเครื่องมือที่ใช้กันมาตั้งแต่สมัยโบราณ เหมาะสำหรับเขียนให้เป็นเส้นเล็ก ๆ หรือลวดลายที่ละเอียด จันดิงโดยทั่วไปจะมีที่เก็บน้ำเทียนเป็นรูปร่างต่าง ๆ และมีพวยหรือท่อให้น้ำเทียนไหลออกเพียง 1 ท่อ และแบ่งออกเป็น 3 เบอร์ คือ เบอร์หนึ่ง (เล็ก) เบอร์สอง (กลาง) เบอร์สาม (ใหญ่) โดยแต่ละเบอร์กำหนดที่ความใหญ่กว้างของรูพวยหรือท่อน้ำที่ให้น้ำเทียนไหลออกมา แต่จันดิงหนึ่งอันก็สามารถทำให้มีพวยหรือท่อหลาย ๆ อันได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประโยชน์ใช้สอย (ดูรูป)

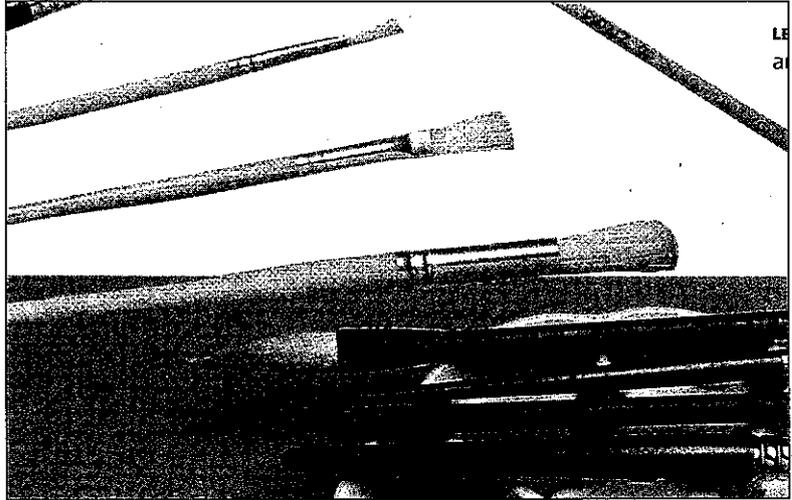

ภาพที่ 1 กรอบไม้หรือตะดิง

ภาพที่ 2 จันดิง

2.2 แปรงและพู่กัน การระบายสีย้อมไปบนผ้าควรมีทั้งแปรงและพู่กัน แปรง จะใช้ระบายส่วนที่เป็นพื้นที่กว้าง ส่วนพู่กันจะใช้ระบายส่วนที่มีพื้นที่แคบและมีขนาดเล็ก การเลือกใช้แปรงและพู่กันมีความสำคัญต่อการระบายสีมาก เพราะแปรงหรือพู่กันจะทำให้เราสามารถทำงานได้อย่างประณีต นักศิลปะได้แนะนำว่าควรเลือกที่มีความยาว และนุ่ม เพราะความยาวของขนจะเป็นระเบียบและมีสปริงขณะอุ้มน้ำ และถ้าเป็นพู่กัน ความยาวและความอ่อนนุ่มของขนจะทำให้ปลายพู่กันแหลมตรงตลอดเวลาไม่บาน กระจัดกระจายและแตก่ายการดูแลรักษาพู่กันและแปรงทั้งขณะใช้งานและเลิกใช้งานมีความสำคัญเช่นกัน เพราะนอกจากจะช่วย ให้พู่กันและแปรงไม่เสียคุณสมบัติ แล้วยังยืดอายุการใช้งานของพู่กันและแปรงให้ยาวนานต่อไปอีกด้วย การดูแลระหว่างการใช้งาน เช่น ควรเรียงลำดับการใช้งานของ พู่กันและแปรง ไม่ควรใช้ปนกัน ไม่ควรจุ่ม พู่กันหรือแปรงไว้ในกระป๋องน้ำนาน ๆ เพราะ จะทำให้ปลายพู่กันและแปรงเสียหายได้ง่าย หลังการใช้งานควรล้างแปรงและพู่กันด้วย น้ำสบู่อ่อนและน้ำสะอาด รวบปลายพู่กันให้ เรียวแหลมได้รูปแล้วให้สวมปลอกพลาสติก เป็นการป้องกันปลายพู่กันไว้ด้วย (ดูรูป)

ภาพที่ 3 พู่กัน

อุปกรณ์ที่ใช้ต้มเทียน

1. ภาชนะที่ใช้หลอมน้ำเทียน ส่วนใหญ่จะใช้ภาชนะที่เป็นโลหะ มีรูปร่างแตกต่างกันไป ถ้าเป็นภาชนะต้มเทียนเพื่อใช้เขียนจะเป็นภาชนะก้นลึก เพื่อให้จันทิง สามารถตักน้ำเทียนได้ในปัจจุบันมีเครื่องใช้ไฟฟ้า เช่น กระทะปรับอุณหภูมิ ที่ใช้ทำอาหารให้ร้อนอยู่ตลอดเวลาขณะรับประทาน มีขายในตลาดราคาไม่แพง สามารถนำเอามาใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพเพราะควบคุมความร้อนโดยอัตโนมัติ

2. เตา ในการทำผ้าบาติกต้องมีขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับการใช้ความร้อนตลอดเวลา สมัยก่อนจะใช้เตาที่ใช้ถ่านหรือฟืนเป็นเชื้อเพลิงซึ่งมีความเหมาะสม ทั้งในเรื่องของความร้อนและความปลอดภัย แต่เนื่องจากปัจจุบันเชื้อเพลิงประเภทถ่านหรือฟืนมีจำหน่ายไม่แพร่หลายเหมือนสมัยก่อน จึงต้องมีความจำเป็นเปลี่ยนมาใช้เตาแก๊สแทน แก๊สให้ความรวดเร็วแต่มีแรงดันสูง และไวไฟ ฉะนั้นเวลาใช้ควรต้องระมัดระวังอย่างมาก

3. อุปกรณ์การล้างเทียน จะทำในขั้นตอนสุดท้าย คือ นำผ้ามาขจัดเทียนออกด้วยการต้ม ต้องต้มหลาย ๆ ครั้ง จนผ้าสะอาด ภาชนะที่ใช้ก็ควรเป็นภาชนะที่ทนไฟ และทำความสะอาดได้ง่าย เช่น ภาชนะเคลือบ หรือภาชนะประเภท stainless รูปทรงของภาชนะจะเป็นหม้อหรือกะละมังขึ้นอยู่กับความสะดวกและเหมาะสม

กระบวนการทำผ้าบาติก

ในการทำผ้าบาติก สามารถแบ่งขั้นตอนและวิธีการได้ดังต่อไปนี้

1. การสร้างแบบและลวดลาย

แบบหรือลวดลายเป็นขั้นตอนที่ผู้ทำงานสามารถจะกำหนดได้เอง ด้วยวิธีการ
ง่าย ๆ คือหาแบบที่ต้องการจากแหล่งต่าง ๆ เช่น หนังสือ ภาพถ่าย อินเทอร์เน็ต หรือ
ออกแบบเอง แล้วนำมาคัดลอกลงบนผ้า โดยให้ใช้ดินสอสีที่สามารถละลายน้ำได้เป็น
ดินสอสำหรับคัดลอก และควรทำให้เส้นร่างที่คัดลอกชัดเจน หลังจากนั้นแล้วให้นำผ้าที่
คัดลอกแล้วไปติดกับเฟรม

2. วิธีการติดผ้ากับเฟรม

ให้นำเฟรมเปล่าไปหาขอบเฟรมทั้งสี่ด้านด้วยน้ำเทียน ทิ้งให้น้ำเทียนแห้ง นำผ้า
ที่ร่างแบบแล้วไปติดบนเฟรมโดยเอาด้านที่ร่างดินสอไว้ด้านบน ดึงผ้าทั้งสี่ด้านให้พอดี
แล้ววางผ้าโดยใช้ขอบผ้าทั้งสี่ด้านทับลงบนขอบเฟรมที่เคลือบด้วยน้ำเทียนทั้งสี่ด้าน
เช่นกัน แล้วใช้น้ำเทียนทาขอบผ้าทั้งสี่ด้าน โดยให้น้ำเทียนซึมลงไปถึงขอบเฟรม
รอจนน้ำเทียนแห้งผ้าจะติดกับเฟรม แล้วจึงนำเอาไปเขียนเขียนตามรอยแบบที่กำหนดไว้

3. การเขียนเทียน

การเขียนเทียนเป็นขั้นตอนที่ผู้ทำบาติคต้องใช้ความอดทน เพราะการเขียนเทียน
ขณะร้อน และมีสภาพเหลวเหมือนกับน้ำ จะต้องพยายามควบคุมให้ดี มิฉะนั้นน้ำเทียน
อาจจะไหลเอียงไปตามบริเวณที่เราไม่ต้องการให้เทียนทับ และทำให้ชิ้นงานเสียหายได้
การเรียนรู้วิธีการเขียนที่ถูกต้องมีดังต่อไปนี้

1. ตักเทียนร้อนจากเตาให้มาอยู่ในกระเปาะจันตึง และทิ้งไว้ประมาณ 30 วินาที
เพื่ออุณหภูมิจึงเย็นลงของเทียน ในระหว่างอุณหภูมินี้ให้ใช้ผ้าเช็ดกระเปาะจันตึงให้แห้งไว้
ตลอดเวลา

2. การเขียนเทียน ให้วางจันตึงให้มุมเอียงประมาณ 40-50 องศา ปลายพวย
จันตึงจรดผ้า ขณะเขียนให้กดจันตึงเบา ๆ เพื่อให้ปากพวยแนบผ้าให้สนิท แล้วลากจันตึงช้า ๆ
ให้ปลายพวยเดินไปตามเส้นร่างดินสอ สังเกตดูน้ำเทียนที่ไหลออกจากพวยต้องสม่ำเสมอ
การลากจันตึงเร็วและปลายพวยไม่แนบผ้า จะทำให้น้ำเทียนไหลออกไม่สม่ำเสมอ มีผล
ทำให้น้ำเทียนละลายเข้าเนื้อผ้าน้อยไป หรือไม่ทะลุเนื้อผ้า ทำให้ไม่สามารถกันสีได้

3. เมื่อเขียนเสร็จแล้ว ควรนำจันตึงออกไปให้ห่างชิ้นงานมาก ๆ เพื่อเป็นการ
ป้องกันการไหลของหยดน้ำเทียน

การระบายสีผ้าบาติค

ผ้าบาติคจะสำเร็จได้ต้องมีสีปรากฏลงบนผ้า หลังจากเขียนเทียนเสร็จแล้วจะต้อง
นำมาตกแต่งสีให้เกิดความสวยงาม การทำให้สีติดลงบนผ้า ด้วยการระบายด้วยแปรง
หรือพู่กันแทนการย้อมในอ่าง การระบายสีจะทำให้ได้สีที่ปรากฏบนผ้า ได้หลาย ๆ สี
และละเอียดกว่าการย้อม ผู้ที่จะระบายสีบนผ้าบาติคได้ดีนั้น ควรจะได้มีการวางแผนใน
การระบายสีไว้ด้วย โดยอาศัยแนวคิดต่อไปนี้

1. การกำหนดโครงสร้างสี จะทำให้ผู้ระบายสีวางแผนได้ถูกต้องว่าจะใช้สีอะไร
คู่กับสีอะไร และอยู่ในโทนสีอย่างไร

2. การไล่น้ำหนักสี งานส่วนใหญ่จะต้องมีความเข้มอย่างน้อย 3 ระดับ คือ ระดับ
ความเข้มน้อยที่สุด ระดับความเข้มปานกลาง และระดับความเข้มสูงสุด ดังนั้นการไล่น้ำหนักสี
ได้ถูกต้องจะทำให้งานดูเป็นเรื่องเป็นราวขึ้น

3. ทฤษฎีสี คือ หลักในการกำเนิดสี เช่น สีส้ม เกิดจากสีแดง + สีเหลือง เป็นต้น

สำหรับวิธีการปฏิบัติ การระบายสีควรทำอย่างประณีต แม้จะเสียเวลาไปบ้าง ผู้ระบายก็ต้องยอมให้เกิดขึ้นได้ การใช้พู่กันระบายสีควรมีหลาย ๆ ขนาด เพื่อให้เกิดความสะดวกในการระบายทุกซอกทุกมุม ที่อาจมีเนื้อที่ไม่เท่ากัน ผ้าที่ใช้ทำบาติกส่วนใหญ่จะเป็นเส้นใยเซลลูโลส ธรรมชาติซึ่งมีคุณสมบัติดูดซึมน้ำได้ดี จึงทำให้สามารถระบายสีทับกันได้ แต่วิธีการระบายสีทับกันควรจะปล่อยให้สีที่ระบายครั้งแรกหมาด ๆ เสียก่อน จึงระบายสีที่สองทับลงไป และเมื่อระบายเสร็จแล้วควรทิ้งไว้ให้สีแห้งสนิท ประมาณ 8-10 ชั่วโมง เสียก่อน แล้วจึงนำไปเคลือบสารโซเดียมซิลิเกต (Sodium Silicate) เพื่อป้องกันสีตก แล้วทิ้งไว้ให้แห้งสนิทประมาณ 8-10 ชั่วโมง หลังจากนั้นจึงนำไปล้างและต้มด้วยความร้อนจัดเทียบนออกต่อไป

การต้มขจัดเทียน

การขจัดเทียนออกจากผ้าเป็นขั้นตอนสุดท้าย หลังจากระบายสี น้ำที่จะใช้ต้มผ้าจะต้องมีส่วนผสมของสารเคมีประเภทโซดาไฟ และสบู่เหลว

อัตราส่วน

น้ำ	20	ลิตร
โซดาไฟ	10	กรัม
สบู่เหลว	100	cc

ผสมโซดาไฟและสบู่เหลวลงในน้ำคนให้เข้ากันก่อนนำเอาไปต้ม

วิธีต้ม

นำน้ำที่มีส่วนผสมของโซดาไฟ และสบู่เหลวไปต้มให้เดือด แล้วให้นำผ้าลงไปต้มด้วยการกดให้ผ้าจมนลงในน้ำ แล้วยกขึ้นซ้ำ ๆ เพื่อสังเกตดูเนื้อเทียนว่าหลุดออกหมดหรือยัง ถ้าเทียนยังออกไม่หมด ก็ให้ต้มไปอีกจนหมด แต่ไม่ควรต้มทิ้งไว้นาน ๆ เพราะอาจทำให้ผ้าเสียได้ หลังจากนั้นก็นำผ้าไปซักทำความสะอาดด้วยน้ำสะอาด แล้วนำไปตากให้แห้ง ก่อนนำไปใช้งานต่อไป (ดูรูป)

ภาพที่ 5 การต้มผ้าขจัดเทียน

สรุป

1. งานบาติกเป็นงานที่ละเอียดประณีต แสดงให้เห็นว่าเป็นงานที่มีคุณค่าจึงเหมาะที่จะนำมาใช้งานได้ทุกยุคทุกสมัย
2. งานบาติกเป็นงานที่มีประวัติศาสตร์มายาวนาน มีการแก้ไขปรับปรุงให้เข้ากันได้กับทุกยุคทุกสมัย จึงสามารถเรียนรู้ได้โดยง่าย และสามารถนำมาประกอบอาชีพได้
3. งานบาติกเป็นงานที่สามารถประยุกต์ใช้ได้หลายอย่าง ๗ เช่น ทำเครื่องนุ่งห่ม ภาพประดับฝาผนังของใช้ ของตกแต่งบ้าน และเครื่องประดับ เป็นต้น
4. งานบาติกถือเป็นวัฒนธรรมสำคัญของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

ธวัชชัย พุ่มทอง. (2545) ศิลปะการทำบาติกลายเทียนระบายสี. กรุงเทพมหานคร :
โอเดียนสโตร์.

สมพร ธรรมรัตน์. (ม.ป.ป.) งานบาติก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แม่บ้าน.

Broughton Kate. (1966) Textile Dyeing. U.S.A. : Rockport Publisheres, Inc.

Campbell Joy. (1944) Batik. London : Quintet Publishing Limited.

Keller La. (1966) Batik the Art and craft. Japan : Charles E Tuttle Co, Inc.

Krevitsky Nik. (1969) Batik. New York : Van Nostrand Reinhold Company.

Pike John N.A,A.W.S. (n.d.) การเขียนสีน้ำ. แปลจาก Watercolor โดย นิเวศ หนนัท
กรุงเทพมหานคร : โอเอสพริ้นติ้งเฮ้าส์. Roolen Van Pepin. (2001)
Batik Design.